

Останньою волею Борхеса було викарбувати на його надгробку епітафію: «Він узяв меча й поклав оголений метал між ними». Це прохання він висловив своїй вродливій, молодшій за себе дружині Марії Кодамі, літературній секретарці, з якою одружився за два місяці до смерті, у віці вісімдесяти семи років. Місцем поховання Борхес обрав Женеву — місто, де минула його молодість і де він бажав знайти вічний спокій.

Один дослідник інтерпретував цю епітафію як «символ блакитної сталі». На його думку, образ леза був ключем до розуміння творчості Борхеса, своєрідним ножом, який відокремлює стиль письменника від традиційного літературного реалізму. Однак мені ця епітафія видається надзвичайно інтимним, особистим зізнанням.

Ця фраза — цитата зі скандинавської саги. У ній описано першу (і останню) ніч, яку чоловік і жінка провели разом. Між ними поклали меча — він розділяв їх до світанку. Якщо це лезо з «блакитної сталі» не символізувало сліпоту, яка в останні роки життя відгороджувала Борхеса від світу, то що ж воно означало?

Хоча й подорожував Швейцарією, до Женеви я так і не потрапив. Не палав бажанням побачити його могилу

на власні очі. Натомість побував у бібліотеці абатства Святого Ґалла, від якої він, без сумніву, був би в невимовному захваті, якби відвідав (я згадую шорстке відчуття повстяних капців — їх відвідувачам видавали, щоб захистити тисячолітню підлогу). Потім сів на човен у Люцерні й аж до заходу сонця плавав долинами вкритих кригою Альп.

Я не зробив жодної фотографії. Усе, що побачив, залишилося тільки в моїй пам'яті. Звуки, запахи й відчуття, що їх камера ніколи не зможе передати, закарбувалися у вухах, носі, на обличчі й руках. На той час між мною і світом не стриміло лезо, тож цього було достатньо.

2

ТИША

Жінка схрещує руки на грудях, хмуриться й дивиться на дошку.

— Гаразд, читайте, — з усмішкою каже чоловік в окулярах з товстими лінзами в срібній оправі.

Губи жінки тремтять. Вона зволожує нижню губу кінчиком язика, руки нервово сіпаються перед грудьми. Вона розтуляє рот, але відразу стуляє. Затримує дихання, потім із силою видихає. Чоловік відступає до дошки й терпляче повторює прохання.

Повіки жінки тріпочуть, наче крила комахи, що швидко труться одне об одне. Жінка заплющує очі, потім розплющує. Ніби сподівається, що, розплющившись, опиниться в іншому місці.

Чоловік поправляє окуляри, його пальці вкриті білою крейдою.

— Ну ж бо, тепер уголос.

Жінка вдягнена в чорний светр із високим горлом і чорні штани. Її куртка, що висить на спинці стільця, теж чорна, як і вовняний шарф, який вона поклала у велику чорну сумку. Над цією похмурою уніформою, у якій вона має такий вигляд, ніби щойно повернулася

з похорону, її обличчя худе й видовжене, мов у глиняної скульптури.

Вона не молода, і не можна сказати, що вродлива. У неї розумні очі, але постійне тремтіння повік заважає це помітити. Її спина й плечі постійно зіщулені, ніби вона намагається сховатися у своєму чорному одязі. Нігті обстрижені дуже коротко. На лівому зап'ястку — темно-фіолетова оксамитова пов'язка для волосся, єдиний кольоровий акцент на тлі монохромного образу.

— Давайте всі разом прочитаємо. — Чоловік більше не може чекати. Він переводить погляд на студентів: дівчину з дитячим обличчям, яка сидить в одному ряду із жінкою, середнього віку чоловіка, наполовину затуленого колоною, і ставного парубка біля вікна, що розвалився на стільці.

— Emos, hēmeteros. «Мій», «наш». — Троє студентів читають тихо й сором'язливо. — Sos, humeteros. «Твій» в однині, «ваш» у множині.

Чоловікові біля дошки на вигляд років тридцять п'ять — сорок. Він худорлявий, з виразними бровами, схожими на жирні мазки над очима, і глибокою зморшкою біля основи носа. Ледь помітна усмішка блукає на його вустах, наче він стримує якісь емоції. На ліктях його темно-коричневого вельветового піджака шкіряні світло-коричневі нашивки. Рукава трохи короткі й оголюють зап'ястя. Жінка дивиться на його шрам, що тонкою блідою лінією тягнеться від краю лівої повіки до кутика вуст. Вона побачила цей шрам іще на першому уроці й подумала тоді, що це слід від висохлих сліз.

Крізь товсті блідо-зелені лінзи очі чоловіка пильно дивляться на щільно стиснуті вуста жінки. Усмішка зникає. Обличчя миттю стає суворим. Він повертається до дошки та швидко пише коротке речення давньогрецькою. Не встигає він додати діакритичних знаків, як крейда ламається навпіл і обидві половинки падають на підлогу.

Торік, наприкінці весни, жінка стояла біля дошки, притиснувши руку до вкритої крейдяним пилом поверхні. Минула приблизно хвилина, а вона так і не змогла вимовити наступного слова. Студенти засовалися на місцях і перешіптувалися, з цікавістю спостерігаючи за незвичною тишею. Жінка люто вдивлялася в простір перед собою, не помічаючи ні слухачів, ні стелі, ні вікна — лише порожнечу, що з'яяла попереду.

— З вами все гаразд, seonsaengnim*? — запитала дівчина з кучерявим волоссям і лагідним поглядом, яка сиділа в першому ряду.

Жінка спробувала силоміць усміхнутися, але спромоглася лише на спазматичне здригання повік. Тремкими губами з глибини, що здавалася глибшою за язик і горло, видушила пошепки: «Це повернулося».

Студенти — близько сорока осіб, — звівши брови, обмінялися здивованими поглядами. «Про що вона?» — пошепки линуло запитання від парті до парті. Жінці вдалося лише спокійно вийти з аудиторії.

* Корейське слово, яке вживають як ввічливу форму звертання до вчителя. (Прим. пер.)